

ODNOS MEĐUNARODNE ZAJEDNICE PREMA ZLOČINIMA NAD CIVILIMA ZA VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU 1992-1995.

Muamer DŽANANOVIĆ

muamer.dz@hotmail.com

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i
međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu

SAŽETAK: Svjetske političko-vojne sile koje su imale najznačajniji utjecaj u donošenju odluka u vezi s dešavanjima u Bosni i Hercegovini devedesetih godina 20. stoljeća, na razne su načine odgađale pomisao na sprečavanje samog početka agresije i genocida, a zatim i zaustavljanje istog. Članice EZ (EU) i Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda svojim različitim političkim stavovima pokazivale su da ne postoji spremnost da se zločini i rat u Bosni i Hercegovini zaustave, te su na taj način svi principi međunarodnog prava gurnuti na marginu.

U radu smo, naslanjajući se na različite izvore koji se tiču odluka ili izjava subjekata koji su mogli donositi odluke kojima se mogao mijenjati tok rata u Bosni i Hercegovini devedesetih godina, fokus stavili na nekoliko tema. Prva značajna tema jeste pitanje šta su to zapravo američka, britanska, francuska i druge politike devedesetih godina navodile u javnom diskursu kao razlog "sukoba" u koji se ne treba miješati. Sljedeća, nezaobilazna tema jeste onemogućavanje prava na samoodbranu nametnutim embargom na uvoz oružja. Izglasavanje brojnih rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a kojima se nikakav značajan napredak nije postizao u položaju civilnog stanovništva u gradovima u opsadi, s posebnim fokusom na Rezoluciju kojom su proglašene sigurne zone, zatim svjesno izbjegavanje termina "genocid", u javnom diskursu pogotovo, također su teme kojima prezentiramo odnos svjetskih politika prema zločinima koji su izvršavani pred "njihovim očima". Također, naslanjajući se na Stantonove "faze genocida", tvrdimo da je međunarodna zajednica uzimala učešće i u posljednjoj fazi – negiranju genocida nad Bošnjacima.

Ovim radom potvrdit ćemo tezu da su svjetske sile, koje su utjecale na donošenje bitnih odluka tokom devedesetih godina 20. stoljeća u Bosni i Hercegovini, odgovorne za nesprečavanje zločina i mogu se smatrati odgovornim za brojne počinjene zločine.

Ključne riječi: Republika Bosna i Hercegovina, agresija, zločini, genocid, svjetske političko-vojne sile, embargo na uvoz oružja, EZ (EU), rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a, sigurne zone UN-a, dokumenti Vrhovnog savjeta odbrane Jugoslavije, negiranje genocida

1. Razlozi “sukoba” – viševjekovna etničko-religijska netrpeljivost i mržnja

Pored neiskorištene prilike da jednostavno spriječe početak nasilja nad jednim društvom i narodom, SAD i evropske političko-vojne sile nisu željele ni da zaustave barbarsko izživljavanje nad njim kakvo Evropa nije “vidjela” pedeset godina unazad.¹ Stavovi inostranih autora direktno su podupirali velikosrpsku pseudoteoriju o viševjekovnom etničko-vjerskom sukobu i mržnji. Ideolozi genocida, svjesni značaja prikrivanja stvarnih uzroka rata protiv Bosne i Hercegovine i genocida nad Bošnjacima, razvili su stereotip koji su prihvatili zapadni političari. To su uspjeli plasiranjem stereotipa o višestoljetnom etničko-religijskom sukobu u Bosni i Hercegovini i predrasudom o islamu kao kompleksnoj i agresivnoj religiji. Ovi navodi će poslije poslužiti zapadnim političarima kao opravdanje i objašnjenje za neinterveniranje i sprečavanje genocida.

Kao razlozi “sukoba” u koji se ne treba miješati, isticana je “drevna netrpeljivost balkanskih plemenskih ubica”. Bryant Lee smatra kako je “etnička netrpeljivost, višestoljetna mržnja, prastari danak u krvi i cijelo mnoštvo sličnih teorijskih mračnih faza” medijski korišteno kako bi se opisali “motivi sila” koji su stajali iza rata u Bosni i Hercegovini kao i evropskih političara kako bi opravdali svoju neaktivnost. (Lee, 1993) Brojni autori imali su veliki utjecaj na promišljanje i odluke, pogotovo političara SAD-a. Tako je, naprimjer, Robert Kaplan iznio sramne stavove o bosanskohercegovačkom društvu i odnosima među narodima. Pisao je kako je “Bosna ruralna, izolovana i puna podozrivosti i mržnje... sva okolna sela bila su puna divljačke mržnje koju su podsticali

siromaštvo i alkoholizam”. (Kaplan, 2004: 181) U brojnim drugim tekstovima autori su isticali da se radi “samo o ponovno podignutom talasu mržnje i zvjerstava koje Srbi, Hrvati i Muslimani čine jedni drugima od početka historije”. (McIntire, 1998: 20) Naglašavali su da bi bilo pogrešno bilo kakvo “stavlanje na bilo čiju stranu” u ovom “konfliktu”. Tokom obraćanja pred Senat SAD-a generalpukovnik američke armije Barry McCaffrey govorio je o “tri odvojene plemenske skupine”. (*Isto*: 21) U takvom stavu pridružio mu se i član Komiteta za oružane snage, senator John Warner, koji je bio žestoki protivnik bilo kakvih aktivnosti u Bosni i Hercegovini i koji je tvrdio da su se navedene nacije međusobno borile “ne stotinama već hiljadama godina, zbog religioznih, etničkih i kulturnih razlika”. (*Isto*) Također, značajniji dio američkog vojnog rukovodstva bio je protiv intervencije predviđajući da bi se mogao ponoviti “vijetnamski scenarij”, odnosno da bi bosanski Srbi mogli pokrenuti gerilski rat koji bi značio američke vojne gubitke te u konačnici povlačenje američkih trupa. (Cigar, 2016: 127-158)

Bivši ministar vanjskih poslova Norveške *Thorwald Stoltenberg*, koji je u saradnji s britanskim diplomatom *Davidom Owenom* bio predlagatelj jednog od mirovnih planova za Republiku Bosnu i Hercegovinu kojim bi ona bila preuređena u uniju tri republike, “u aprilu 1995. godine dao je zapanjujuću izjavu da su bosanski muslimani ustvari Srbi.” Stoltenberg je još u julu 1993. godine ispoljavao stav kako bi u Bosni i Hercegovini trebalo povući granice na osnovu tadašnjih i da Hrvati imaju pravo na dio Hercegovine uz hrvatsku granicu, gdje živi isključivo hrvatsko stanovništvo, dok Srbi nemaju etničko pravo na teritorij u Bosni i Hercegovini, ali imaju historijsko pravo na tu zemlju. Sells tvrdi

kako su takvi stavovi odgovarali srpskim ekstremistima. Smatra da takvi Stoltenbergovi stavovi mogu dovesti do pogrešnog zaključka gdje bi neko mogao upotrijebiti logiku da “ako su bosanski muslimani Srbi, onda oni nemaju razloga da odbijaju srpsku vojnu okupaciju” i da su “srpski ekstremisti u pravu što ih tretiraju kao izdajnike srpstva i pravoslavlja”. (Sells, 2002: 176) Sells naglašava da su Owen i Stoltenberg prihvatili najlažnije i najfatalnije tvrdnje radikalnih srpskih nacionalista. (*Isto*)

Za diplomate Zapada ciljevi i interesi “zaraćenih strana” bili su nejasni ili skriveni. Nisu željeli preuzeti “nikakav rizik”, a često su tumačili da se ne zna ni protiv koga bi se intervenisalo jer se radi o “višestoljetnom sukobu” u kojem su “sve strane” odgovorne za rat i zločine “koje skoro pa podjednako čine jedni drugima.” Britanski ministar vanjskih poslova Douglas Hurd bio je jedan u nizu zagovornika teze da “nema nevinih u sukobu”, rekavši kako “tamo gdje nema želje za mirom, mi ga ne možemo osigurati”. (*Isto*: 175) Takvi javni nastupi visokih vojno-političkih predstavnika svjetskih sila, koji su jasno pokazivali politiku oklijevanja, popuštanja i nemiješanja, ohrabрили su agresora da nastavi agresiju i izvršenje zločina protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, uključujući i genocid.

2. Embargo na uvoz oružja

Za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu izvršeni su zastrašujući zločini odsrpskih i hrvatskih oružanih snaga čiji su pripadnici ubili desetine hiljada nedužnih ljudi, uglavnom Bošnjaka, a stotine hiljada protjerali iz njihovih zavičaja. Uništeni su mnogi islamski sakralni objekti i bosanskohercegovački kulturno-historijski spomenici neprocjenjive

¹ Crnu nijansu vlastite povijesti svjetske sile nisu dobile ne reagirajući na očigledne zločine u Bosni i Hercegovini. Dobile su je puno prije kao direktni izvršioци zločina koji imaju sve elemente genocida nad brojnim

narodima. Dovoljan primjer su samo kolonijalna osvajanja i nasilja koja su izvršena nad narodima koje su stavljali pod svoju “kontrolu”. Sandra Halperin iznosi podatak da su samo s kraja 19. i početkom 20. stoljeća evropske

vojne sile vodile trideset i četiri rata van kontinenta, te dvanaest ratova unutar evropskih granica. (Halperin, 2004: 120; Šire o tome u istom djelu u poglavlju: *Europe's Century of War, 1815-1914*, 119-144)

materijalne vrijednosti. Tokom tri i po godine zločinci su nesmetano masovno ubijali civile, zatvarali ih u logore u kojima su ih ubijali, mučili, iznurivali glađu i žeđu, silovali i na razne druge načine psihički i fizički ponižavali i mučili. Kompletne porodice su zlostavljane na načine da njihovi preživjeli članovi to nikada ne mogu zaboraviti. Ljudi su prisiljavani da bespomoćno gledaju kako im vojnici i policajci muče, siluju i ubijaju članove porodice i sunarodnjake. Tim poniženjima htjeli su im prije oduzimanja života uništiti i dostojanstvo. Ono što se moglo i moralo spriječiti, što je bilo očigledno, "svijet" je gledao s "rukama na očima". Odnos međunarodne zajednice, pri čemu prvenstveno mislimo na Ujedinjene narode (UN), Evropsku zajednicu (EZ) i najutjecajnije zemlje svijeta, prema agresiji na našu zemlju i izvršeni genocid najblaže rečeno je sraman. Najsravniji odnos ogleda se u nekoliko činjenica koje su dodatno podsticale zločince. Prije svega mislimo na nametnuti embargo UN-a na nabavku naoružanja bosanskohercegovačkoj Vladi² i onemogućavanje Bosni i Hercegovini adekvatne vojne zaštite od agresije. Republika Bosna i Hercegovina je prema članu 51. Povelje UN-a i običajnom međunarodnom pravu imala osnovno pravo da traži i dobije pomoć od drugih zemalja – uključujući oružje, opremu, hranu, odjeću, lijekove, trupe i novčana sredstva – da se brani od oružanih napada, oružane agresije i djela genocida koji je vršen nad njenim stanovništvom. (Boyle, 2000: 183-193) Boyle je jedan od brojnih autora koji tvrdi da je Vijeće sigurnosti UN-a nametnulo embargo na nabavku naoružanja na zahtjev jugoslavenskog, odnosno srpskog rukovodstva, te je tim činom Bosna i Hercegovina ostavljena bez mogućnosti da organizuje ozbiljniju odbranu svog stanovništva i materijalnih dobara. Veliki broj međunarodnih pravnika

uvjerljivo je pružao argumente da je embargo, koji je nametnut Jugoslaviji, a ne Republici Bosni i Hercegovini, bio nezakonit i bez pravne snage, jer je lišio jednu priznatu, nezavisnu, suverenu zemlju, članicu UN-a, njenog prirodnog prava na samoodbranu. (*Isto*: 183-193)

Više puta se u Vijeću sigurnosti UN-a raspravljalo o ukidanju embarga. Predstavnik Venecuele u Vijeću sigurnosti Diego Arria svjedoči o pritiscima predstavnika drugih zemalja da se ne izglasa njegovo ukidanje. Arria navodi: "Sjećam se da su predstavnici Francuske i Britanije vršili pritisak na moju Vladu prije izglasavanja o ukidanju embarga na uvoz oružja, s ciljem da glasamo protiv."³ Bliskost stavova Francuske i Britanije koji su išli u prilog zločinaca potvrđuje i zaključak Brendana Simmsa koji naglašava: "...nova britanska politika urodila je dotad neviđenom tijesnom vezom s Francuskom, a na uštrb Sjedinjenih Država." Simms ističe da su se francuska stajališta o Bosni i Hercegovini u Vijeću sigurnosti UN-a redovno poklapala sa stavovima Britanca Davida Hannaya, zdušnog protivnika vojne intervencije i ukidanja embarga na uvoz oružja. (Brendan, 2007; Hodge, 2007; Silber, Little, 1996) Uloga britanske vlade predvođene premijerom Johnom Majorom i ministrom odbrane Douglasom Hurdom u sprečavanju ukidanja embarga na uvoz oružja napadnutoj bosanskohercegovačkoj vladi, uz apsurdno obrazloženje da bi to dovelo do "izjednačavanja ubistava na terenu", kako to Florence Hartmann definiše, dovoljno je da ju se proglašiša saučesnikom u zlu.⁴ Tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu u NATO-u se, ali i u američkoj administraciji, nekoliko puta razmatrala mogućnost vojne intervencije ili ukidanja embarga na uvoz oružja za legalnu bosanskohercegovačku Vladu. Međutim, i sam Pentagon, uz izgovor i prisjećanje na dešavanje

u Vijetnamu, suprotstavljao se bilo kakvoj vojnoj operaciji. Američka administracija bila je stava da Evropljani sami trebaju rješavati problem koji se dešava na tlu njihovog kontinenta. Lobiranje SAD-a da se u okvirima NATO-a postigne dogovor oko ukidanja embarga nailazio je na otpor, prije svega Velike Britanije i Francuske. Kako smo kazali, francuska politika na čelu s predsjednikom Francoisom Mitterrandom usko je sarađivala s britanskom, te su uglavnom imale iste stavove po pitanju (ne) reagiranja na zločine u Bosni i Hercegovini. Ivan Amundsen navodi da je Mitterrand američkom predsjedniku Billu Clintonu, kada je doveo u pitanje embargo na uvoz oružja, grubo odgovorio da "Bosna nema pravo da postoji". I britanski zvaničnici su Clintonu pričali o "bolnoj, ali realnoj obnovi kršćanske Evrope". (Amundsen, 2016: 23) Sylvie Matton smatra da je embargo najbolji pokazatelj pozicije i odnosa svjetskih sila prema pitanju rata u Bosni i Hercegovini. Ona kaže da su Rusi svojim protivljenjem u Vijeću sigurnosti UN-a u vezi s ukidanjem embarga, a time "lišavajući Bošnjake prava na samoodbranu, dok su srpske snage imale ogromno naoružanje", pomagali "svojoj slavenškoj i pravoslavnoj braći". Prema njoj: "Kinezi su se vodili politikom prevrtljivaca", a američka politika "bila je nulta mrtva tačka". Matton dalje tvrdi da su Francuska i Velika Britanija "aktivno promicali neintervenciju na Balkanu". Američku administraciju optužuje da je imala i "svoje pobornike križarskih ratova", kao što je bio Lawrence Eagleburger. (Matton, 2016: 80) Mitterrand je preporučivao da se "ne dodaje ratu rat" (Hartmann, 2007), a ni ostali zapadni lideri nisu željeli drugačije reagirati. Međutim, zločini velikosrpskog agresora i njegova konstantna dejstva po civilnom stanovništvu, međunarodno priznate države i članice UN-a, morali su biti spriječeni od međunarodne zajednice

² Vijeće sigurnosti UN-a Rezolucijom 713 od 25. septembra 1991. uvodi "opću i potpunu obustavu i zabranu (embargo) na svaku isporuku oružja i vojne opreme

Jugoslaviji". (*Rezolucije Vijeća sigurnosti UN o Bosni i Hercegovini*, 1995: 19-21)

³ <http://www.youtube.com/watch?v=hB373oKqI3s>.

⁴ <http://kliker.info/florence-hartmann-srebrenica-je-kolateralna-steta-dejtonskih-zakulisnih-pregovora/>.

ili je ta zajednica morala njenoj vladi omogućiti nabavku neophodnog naoružanja da odbrani svoje napadnuto stanovništvo. Muhamed Filipović tvrdi da su svjetske sile prikrivale zločine jer se "sve na ovom prostoru ipak događalo u režiji zapadnih demokratija (Major, Mitterand, Kohl)". (Filipović, 2011: 177)

Mnogo puta su svjetski lideri prevarili žrtve svojim posjetama ili izgovorenim lažima u javnim obraćanjima. Najvažnija prevara s najvećim štetnim posljedicama za Republiku Bosnu i Hercegovinu i njeno napadnuto stanovništvo bila je iznenadna Mitterandova posjeta Sarajevu 28. juna 1992. godine. Matton navodi da je "naizgled prijateljska posjeta... potvrdila izdaju međunarodne zajednice." Ona tvrdi: "Iako je tokom posjete bio informiran o postojanju koncentracionih logora u BiH, o tome je ćutao duže od mjesec dana, sve dok ih nisu otkrili mediji." (Bandžović, 2011: 537) Mitterand

je tom posjetom pod maskom otvaranja humanitarnog koridora za Sarajevo "zapravo spriječio moguću zapadnu vojnu intervenciju protiv bosanskih Srba, čime je prepustio Sarajevo i ostatak BiH uništavanju od srpskih snaga". Na putu za Sarajevo svom ministru Bernardu Kouchneru rekao je – "dok sam predsjednik Francuske, francuski vojnici neće pucati na srpskog vojnika".⁵

Posebno važna uloga u procjenjivanju situacije bila je rad stranih posmatrača na terenu kao i globalna situacija u svijetu, naročito u tradicionalno napetom odnosu Rusije i Sjedinjenih Američkih Država. Za Amerikance, Bosna i Hercegovina nije smjela biti razlog "pokretanja Trećeg svjetskog rata". U njoj, osim uloge "svjetskog mirotvorca", oni nisu mogli ostvariti nikakav drugi, presudan interes, zbog kojeg bi dodatno produbili krizu u odnosu s Rusijom, a koja je na razne načine već bila uključena u rat.⁶

Dakle, suština saučesništva zapadnih sila ogleda se u njihovoj politici da nametnutim embargom na uvoz oružja Republici Bosni i Hercegovini onemogućuje pravo na samoodbranu korištenjem vlastitih vojnih snaga i, okretanjem glave od činjenica, kako ne bi vojno intervenirale prema agresoru i praktično dopuste mu da neometano izvrši genocid nad bošnjačkim stanovništvom. Zapadne sile su svojim postupcima davale "vjetar u leđa" velikosrpskom agresoru kojem je bilo jasno da može činiti šta god želi jer neće biti značajne vanjske vojne intervencije koja bi ga mogla odmaknuti od kretanja ka zacrtanim strateškim ciljevima.⁷ Lideri bosanskohercegovačkih Srba, duboko svjesni ambivalentnosti svjetske politike, pristupili su prikrivenim formama rukovođenja genocidnim projektom gdje su jedno propagirali u javnosti, a u praksi provodili genocid. Genocid je bio jedino sredstvo kojim su se mogli ostvariti "skriveni ciljevi".⁸

⁵ <http://www.radioljubuski.ba/svijet/item/21496-4-rujna-1993-francois-mitterand-volim-srbe-da-i-sto-hrvati-suti-koji-su-tlacili-700-000-srba.html>.

⁶ Ruska pravoslavna crkva, "zbog religiozne solidarnosti sa Srbima", prikazivala je Srbe žrtvama genocida, a ne Bošnjake, što je apsurd. Njena licemjernost ogleda se u njenoj osudi "uništavanja miroljubive srpske populacije" od strane Muslimana. (Cigar, 1998: 140)

O odnosu Rusije i Srbije, odnosno snažnoj potpori Rusije svemu onome što je Srbija s Crnom Gorom radila, govori i podatak da je tokom velikosrpske agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu u njoj učestvovalo stotine ruskih dobrovoljaca na strani srpske vojske. Na tlu današnje Bosne i Hercegovine čak se obilježava dan ruskih dobrovoljaca kojima je podignut i spomenik od RS-a. Nekoliko dana prije obilježavanja dvadesetogodišnjice genocida u Srebrenici, Rusija je glasala protiv usvajanja Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a o Srebrenici kojom se osuđuje genocid na tom prostoru koju je predložila Velika Britanija, a podržale Sjedinjene Američke Države i zemlje EU. Suzdržane su bile Nigerija, Angola, Venecuela i Kina. Zamjenik ambasadora Velike Britanije u Ujedinjenim nacijama Peter Wilson nakon glasanja je izjavio: "Ruske akcije kaljaju sjećanje na sve koji su

ubijeni u genocidu u Srebrenici. Rusija će morati opravdati svoje ponašanje porodicama više od 8.000 ljudi ubijenih u najvećem zločinu u Evropi od Drugog svjetskog rata." <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/un-rusija-oborila-rezoluciju-o-srebrenici>.

⁷ "Strateške prioritete srpskog naroda", odnosno "strateške ciljeve srpskog naroda" u Bosni i Hercegovini otvoreno je objavio i obrazložio ratni zločinac Radovan Karadžić na 16. sjednici Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Strateški ciljevi glase: "Prvi strateški cilj je razdvajanje od druge dvije nacionalne zajednice, državno razdvajanje... Drugi strateški cilj je koridor između Semberije i Krajine... Treći strateški cilj je uspostavljanje koridora u dolini rijeke Drine, odnosno, eliminisanje Drine kao granice između dva svijeta... Četvrti strateški cilj je uspostavljanje granica na rijeci Uni i rijeci Neretvi... Peti strateški cilj je podjela grada Sarajeva na srpski i muslimanski dio i uspostavljanje svakog od ova dva dijela efektivne državne vlasti te konstitutivne države... Šesti strateški cilj je izlaz Srpske Republike BiH na more." (*Službeni glasnik Republike Srpske*, br. 22, 26. novembar 1993, "Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini", broj: 02-130/92, 12. maja 1992; ICTY, "Izvorni zapisnik sa 16. sjednice Skupštine srpskog naroda

u BiH, održane 12.05.1992. godine u Banjaluci u prostorijama Doma JNA", govor Radovana Karadžića, 7-8)

⁸ Prilikom usvajanja "šest strateških ciljeva srpskog naroda u Bosni i Hercegovini" Ratko Mladić je izjavio: "Prema tome, mi ne možemo očistiti niti možemo imati rešetko da prosijemo samo da ostanu Srbi ili propadnu Srbi i ostali da odu. Pa to je, to neće, ja ne znam kako će gospodin Krajišnik i gospodin Karadžić objasniti svijetu. To je, ljudi, genocid." (Isto, 172) Svjesni ciljeva i jedinog načina na koji su ostvarivi, Karadžić i Mladić vodili su politiku i vojsku u tom pravcu. Obojica su pred Haškim tribunalom osuđeni za najteže oblike kršenja zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i genocid nad Bošnjacima i presuđeni na doživotni zatvor.

O posljedicama realizacije strateških ciljeva srpskog naroda u Bosni i Hercegovini pogledati naprimjer: Džananović, Muamer, "Utjecaj genocida nad Bošnjacima na demografske promjene u Srebrenici i Bratuncu 1991-2021.", u: *Monumenta Srebrenica, Istraživanja, dokumenti, svjedočenja – knjiga 9. – Srebrenica kroz minula stoljeća*, JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa, Tuzla – Srebrenica, god. 10, br. 10, Tuzla-Srebrenica, 2021, 131-155.

3. Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a s posebnim fokusom na značaj statusa “sigurnih zona” UN-a

Već u maju 1992. godine Austrija je predložila stvaranje stabilnih sigurnih prostora kako bi se zaustavio pokolj nad Bošnjacima, te omogućilo funkcionisanje legitimne Vlade i zaštita civila na prostoru Sarajeva, Tuzle, Travnika, Goražda i Bihaća. (Šehić, 2013: 202) Ipak, tek 16. aprila naredne godine Rezolucijom 819 Vijeća sigurnosti UN-a samo je Srebrenica proglašena sigurnom zonom UN-a. Nakon što je samoproglašena Skupština Republike Srpske odbila ratificiranje Vance-Owenovog mirovnog plana, Vijeće sigurnosti UN-a je 6. maja 1993. usvojilo Rezoluciju 824 kojom je status sigurne zone dodijeljen i Sarajevu, Tuzli, Žepi, Bihaću i Goraždu.⁹ Članice Vijeća sigurnosti su diplomatskim rječnikom, uz izraze “duboke zabrinutosti i uznemirenosti”, u tekstu Rezolucije vješto izbjegle upotrebu termina “zaštićena zona”, zamijenivši ga manje obavezujućim terminom “sigurna zona”, koji će ubrzo postati, kako ga Laura Silber i Alan Little nazvaše, “okrutno pogrešan”. Prema njima, ta “sigurna područja spadala su među najnesigurnija u svijetu”. (Silber, Little, 1996)

Nakon dobijanja statusa sigurnih zona UN-a, aktivnosti srpskog agresora za njihovo potpuno zauzimanje nisu prestajale nego su čak pojačane. Srpska vojska nastavila je nesmetano i u kontinuitetu izvoditi artiljerijske i snajperske napade po svim sigurnim zonama čime je terorizala civilno stanovništvo u njima. Ubijala je civile artiljerijskim projektilima i snajperskom vatrom. Sprečavala je dostavljanje humanitarne pomoći, nepohodnih lijekova za život građana,

ali i sanitetskog materijala za zbrinjavanje ranjenika. Snage NATO-a su prvi put djelovale po agresorskim položajima oko sigurne zone Goražda 10. i 11. aprila 1994. godine za vrijeme najveće operacije VRS-a na Goražde kodnog naziva “Zvijezda 94”. U toj operaciji agresora za manje od mjesec dana, koliko je trajala, ubijeno je i ranjeno, osim ostalih žrtava, i sedamdeset i troje djece. (Džananović, 2015) Prvi dan napada NATO je uništio jedno srpsko uporište, a drugi dan tenk i transporter VRS-a. Agresor je očigledno bio jako dobro upoznat s namjerama UN-a i znao da intervencija NATO-a neće biti ozbiljnija, te je nastavio sa izživljavanjem nad bošnjačkim stanovništvom u sigurnim zonama UN-a, i u skladu s Mladićevom naredbom da “Turci moraju nestati s ovih prostora” (*Isto*: 293) jasno i nedvosmisleno iskazivao namjeru za izvršenje genocida, odnosno jasnu nakanu da se pripadnici određene nacionalne, vjerske ili etničke grupe unište u cijelosti. Iz Mladićeve naredbe jasno se uočava da on nije ni pomišljao o eventualnom prekidu ofanzive na sigurnu zonu UN-a, bez obzira na zračni napad NATO-a. Odnos međunarodne zajednice, odnosno međunarodnih organizacija, na prostoru Republike Bosne i Hercegovine najbolje se vidi iz rezultata njihovog djelovanja na prostoru sigurnih zona UN-a. Poznata je uloga nizozemskih vojnika u genocidu u i oko Srebrenice jula 1995. godine. Utvrđen je broj od preko 25.000 učesnika koji su po raznim osnovama i na različite načine učestvovali u genocidu nad Bošnjacima.¹⁰ U genocidu tokom jula 1995. ubijeno je preko 8.000 ljudi, od čega 694 djece. (Džananović, 2020: 119-120) Također, poznata je i uloga ukrajinske čete UNPROFOR-a u

padu Žepe koja je, prema raspoloživim dokazima, u vrijeme izvršenja agresorske operacije “Stupčanica ‘95” čak bila potčinjena VRS-u. (Džananović, Grabovica, 2016) Opsada i uništavanje glavnog grada Sarajeva i ubijanje njegovih stanovnika nastavljeno je na najbrutalniji i najmonstruozniji način. Svi oblici teških kršenja humanitarnog prava činjeni su prema civilima, između ostalog i djeci, odražavajući se najdirektnije i na njihov biološki opstanak. Najbrutalnija masovna ubijanja civila u Sarajevu također su izvršena pod statusom sigurne zone UN-a. Među njima su i masakri na nogometnom turniru na Dobrinji (1. juna 1993) i na mezarju Budakovići (12. juni 1993), neposredno nakon dobijanja statusa sigurne zone UN-a. Oba masakra na tržnici Markale (5. februar 1994. i 28. augusta 1995. godine) izvršeni su pod “potpunom zaštitom” međunarodne zajednice. Koliko je značio navedeni status sigurne zone stanovništvu Sarajeva vidi se iz podatka da su nakon proglašenja sigurnom zonom izvršena čak 44 masovna ubistva djece. (Čekić, Šestanović, Karović, Mastalić-Košuta, 2010) Još jedan od dokaza koji ide u prilog činjenici da status sigurne zone UN-a nije značio ništa jeste da je u sigurnoj zoni UN-a Goražde većina ubijene djece za sve vrijeme velikosrpske agresije na goraždanskom području ubijena zapravo od 6. maja 1993. godine do kraja rata. Dakle, većina ubijene goraždanske djece ubijena je pod zaštitom UN-a, a ukupno ih je ubijeno i ranjeno 548 od početka do kraja velikosrpske agresije. (Džananović, 2015: 230) Najveća ratna dejstva i na prostoru ostalih sigurnih zona UN-a vođena su poslije proglašenja sigurnim zonama. Na sigurnu zonu UN-a Bihać VRS i VRSK su neometano konstantno izvodile dejstva.

⁹ Izvod iz Rezolucije 824 Vijeća sigurnosti UN-a od 6. maja 1993: “glavni grad Republike Bosne i Hercegovine Sarajevo i druga na uporediv način ugrožena područja, posebno gradovi Tuzla, Žepa, Goražde, Bihać, kao i Srebrenica i njihove okoline moraju se tretirati kao sigurne zone od svih uključenih strana i moraju

biti pošteđene oružanih napada i svog ukupnog neprijateljskog djelovanja protiv sigurnih područja i povlačenja svih vojnih i paravojnih jedinica bosanskih Srba, od ovih gradova na udaljenost na kojoj prestaju predstavljati prijetnju njihovoj sigurnosti i njihovom stanovništvu, što će biti praćeno od strane vojnih posmatrača

Ujedinjenih nacija”. (*Rezolucije Vijeća sigurnosti UN o Bosni i Hercegovini*, 11)

¹⁰ Vlada Republike Srpske formirala je *Komisiju za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995.* koja je apsolutno dokazala da su vojne i policijske snage Republike Srpske počinile genocid. Šire o tome: Čekić, 2012: 672-694)

(Begić, 2013) Jedan od nabrutralnijih zločina VRS-a tokom njene agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu počinjen je 25. maja 1995. godine u sigurnoj zoni UN-a Tuzla. Jednim projektilom, ispaljenim sa svog vatrenog položaja na tuzlanski korzo, najveće sastajalište mladih, ubila je 71, a ranila preko 200 civila, uglavnom mladića i djevojaka.¹¹

Osnovna misija UN-a je čuvanje svjetskog mira s posebnim fokusom na zaštitu ljudskih prava. Rezolucije koje je Vijeće sigurnosti UN-a donosilo prije i tokom rata u Bosni i Hercegovini nisu pravile nikakav napredak u poboljšanju položaja ratom ugroženih civila. Rezolucije su bile "opšti obrazac: politika reaguje umjesto da djeluje". (Kenney, 1996: 53) Rezolucijom 780 Vijeća sigurnosti UN-a od 6. oktobra 1992. formirana je Komisija za ratne zločine koja je trebala, između ostalog, ispitati ratne zločine u "jugoslavenskom ratu". Kao predsjednik Komisije imenovan je počasni profesor Univerziteta u Leidenu (Nizozemska) Fric Kalshoven. Za članove Komisije imenovani su Cherif Bassiouni (SAD), William Fenrick (Kanada), Kebe Mbaya (Senegal) i Torkel Opshal (Norveška). (De Zajaš, 1996: 42) Brutalna zlostavljanja bošnjačkog stanovništva od VRS-a nisu zaustavljena niti umanjena radom te Komisije. Rezolucijom 827 od 25. maja 1993. usvojen je Statut Međunarodnog tribunala za sudsko procesuiranje lica koja su kršila međunarodno humanitarno pravo na prostoru SFRJ od početka 1991. godine. Neke svjetske sile nisu davale podršku uspostavljanju i radu Tribunala. Prema Normanu Cigaru, "to kašnjenje moglo se protumačiti kao signal Srbima da međunarodna

zajednica nije bila toliko pogođena njihovim akcijama i da će zakonska odmazda stizati sporo, ako je uopšte i bude". Cigar navodi riječi bivšeg pomoćnika američkog državnog sekretara, Laurensa Eagleburgera, i bivšeg savjetnika Ministarstva vanjskih poslova SAD-a za poslove UN-a, Michaela Scherfera, koji su izjavili da je naročito "Velika Britanija bila neraspoložena prema uspostavi Tribunala za ratne zločine i težila ometanju tog procesa u praksi, izbjegavajući saradnju po tom pitanju". (Cigar, 1998: 143, 151) Simon Wiesenthal je objašnjavajući Tilmanu Zülchu ulogu britanske i francuske politike u ratu u Bosni i Hercegovini rekao: "Zašto se čudite?... Političke elite u Londonu i Parizu bile su u dva svjetska rata saveznici s Beogradom. U tome se ništa nije promijenilo." (Zülch, 1996: 19)

Ako je embargo na uvoz oružja najvažnija Rezolucija donesena prije zvaničnog početka rata, onda je proglašenje sigurnih zona definitivno jedna od najvažnijih odluka Vijeća sigurnosti tokom rata, pogotovo ako želimo da analiziramo odnos svjetskih sila prema zločinima u Bosni i Hercegovini. Ništa se od onoga što su odredbe rezolucija predviđale da se mora osigurati stanovništvu koje se našlo u sigurnim zonama nije ostvarilo. Naprotiv, teško stanje u sigurnim zonama UN-a se zadržalo i u pojedinim periodima čak pogoršavalo.¹² Pored istine da se položaj stanovništva pogoršavao iz dana u dan, još sramotniji podatak za međunarodnu zajednicu jeste činjenica da nije bilo značajne reakcije ni prilikom ponižavanja ili srpskog napada na vojnike UN-a, što se desilo u Goraždu, Žepi i Srebrenici. Iz prethodno iznesenog zaključuje

se da jedan u nizu poteza kojim se ništa značajno nije učinilo na zaštitu civila je dodjeljivanje statusa sigurnih zona UN-a pojedinim prostorima. Te zone su, zapravo, bile najnesigurniji prostori u Bosni i Hercegovini.

4. Smišljena upotreba eufemizama tokom rata protiv bosanskohercegovačke države

Često su međunarodni zvaničnici u toku rata protiv bosanskohercegovačke države i društva koristili različite termine kojima su htjeli umanjiti činjenično stanje. Da bismo ukazali na razloge upotrebe tih termina, ali i posljedica koje su izazvali, pozabavit ćemo se nekima od njih. Posebno se dotičemo razloga smišljenog izrtanja činjenica upotrebom termina "građanski rat" ili "etničko čišćenje". I danas, trideset godina od početka agresije, negatori počinjenog genocida nad Bošnjacima pokušavaju da pored izvršenog zločina (genocida) negiraju i izvršenu agresiju iako su brojni dokazi i priznanja kojima se potvrđuje neosporan angažman i rukovodeća uloga Srbije u njenom izvršenju. Postoje brojni dokazi o aktivnom učešću jedinica JNA u osvajanju gradova širom Bosne i Hercegovine u proljeće 1992. godine. Međutim, aktivnosti Vojske Jugoslavije (VJ), koja je iz nje proistekla, protiv Republike Bosne i Hercegovine nisu tada prestale, već su nastavljene cijeli rat. Naprimjer, Vojska RS-a, nemoćna da sama slomi otpor okruženih jedinica ARBiH u Podrinju, uvela je 13/14. januara 1993. godine jedinice VJ u sadejstvo s ciljem eliminiranja okupacije slobodne teritorije u rejonima Kamenice, Cerske, Konjević Polja, Srebrenice i progona bošnjačkog

¹¹ Važno je spomenuti da su zločini na sarajevskim Markalama i tuzlanskoj Kapiji predmet starteškog negiranja od srbijanskog establishmenta. Vidjeti: Karčić, 2021: 677-692.

¹² "Prave sigurne zone, onako kako su definisane u izvještaju UNHCR-a i Generalnog sekretara (koji je iščezao iz Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija sve do danas) treba da osiguraju ili garantuju:

minimum sigurnosti za normalan život njihovih stanovnika, otvorene zone u kojima se poštivanje ljudskih prava može provjeravati, a humanitarna pomoć nesmetano dostavljati, da se ljudi ne zatvaraju kao da su u zatvoru, slobodu ulaska i izlaska iz tih zona, međunarodnu vojnu prisutnost i neograničenu prisutnost UNHCR-a i drugih humanitarnih agencija, pravo na stalno snabdijevanje vodom,

strujom, gasom, te pristup saobraćajnicama i pravo na bavljenje ekonomskim djelatnostima, zaštitu od vojnih napada, koju je moguće ostvariti jedino zaplenom ili neutralizacijom teškog naoružanja Srba, ponovno uspostavljanje civilne vlasti, lokalne policije, škola, produktivnih djelatnosti i društvenih službi." *Genocid u kontinuitetu – svjedočenje ambasadora Arrie*, 2011, 80-81.

stanovništva.¹³ Upornim pješadijskim napadima jakih i odabраних snaga iz svih pravaca, praćenim žestokom vatreном podrškom artiljerije i tenkova po linijama odbrane branitelja i naseljenim mjestima, uspjela je do sredine marta slomiti otpor iznurenih i gladnih branitelja Kamenice, Cerske i Konjević Polja. Srpske snage (VJ i VRS) nastavile su stezati obruč oko Srebrenice, Žepe i Goražda. Na zauzetoj teritoriji vršile su razne oblike ratnih zločina nad bošnjačkim civilima koji se nisu uspjeli evakuirati, a teškom artiljerijom tukle su teritoriju koja je još uvijek bila pod kontrolom ARBiH. Među brojnim priznanjima, pored dokumentacije koja je dostupna i koja to potvrđuje, jeste i ono predsjednika Republike Srpske Radovana Karadžića koji je na četrdesetoj sjednici "Skupštine srpskog naroda" 10-11. maja 1994. nedvosmisleno i jasno govorio o ulozi Srbije, bezrezervnoj, krucijalnoj podršci u agresiji na nezavisnu, međunarodno priznatu Republiku Bosnu i Hercegovinu. Kazao je: "Bez Srbije ne bi bilo ništa, nemamo mi te resurse i ne bi mogli da ratujemo".¹⁴

Tokom rata pogodan izgovor za neintervenciju i politiku nemiješanja međunarodnih vojno-političkih sila, a s druge strane odobravanje za takvo djelovanje od međunarodne javnosti, jeste kvalificiranje događaja u Bosni i Hercegovini *građanskim ratom*. Tada intervencija "izvana" nije poželjna, jer "međunarodni poredak" zabranjuje bilo kakvo miješanje u unutrašnje poslove jedne suverene države. Presudom Međunarodnog suda pravde po tužbi Bosne i Hercegovine protiv Srbije i Crne Gore, Srbiji je stavljena

na teret značajna odgovornost. Presudom je Srbija proglašena krivom što nije učinila sve što je u mogućnosti da spriječi genocid u i oko Srebrenice.¹⁵

Naravno, bilo je mnogo i pozitivnih primjera među zvaničnim predstavnicima međunarodne zajednice koji su objektivno izvještavali ili opisivali događaje koji su se dešavali. Među njima posebno mjesto zaslužuje George Kenney, šef odjela za Jugoslaviju u američkom State Departmentu. On je u augustu 1992. godine podnio ostavku iz protesta prema Vladinoj apstinenciji da djeluje protiv genocida u Bosni i Hercegovini. (Ronayne, 2001: 117; Kenney, 1996: 51-55) Kenney je radio dovoljno dugo u američkoj administraciji da shvati na koji način funkcioniše politika američkog predsjednika.¹⁶ Javno je iznio svoje mišljenje: "Stavovi Bushove administracije od februara do augusta 1992. godine o situaciji u bivšoj Jugoslaviji su pretvaranje najgore vrste. Ja to znam. Ja sam ih pisao... Moj zadatak je bio da stvorim utisak kako su Sjedinjene Američke Države u slučaju krize u Bosni aktivne, da istovremeno ne ostavim utisak kako Sjedinjene Američke Države ništa bitno ne žele učiniti protiv eskalacije u Bosni... Trik se sastojao u tome da se ignorišu sve činjenice; bez obzira da li se odnose na stravične zločine, prve osude koncentracionih logora ili glad; pošto su otežavali da se ostvari politički cilj – nemiješanje." (Kenney, 1996: 51) Zvanična američka politika nije htjela upotrijebiti oštre izraze i zauzeti jasne stavove, te su redigovani Kenneyevi izvještaji. (Halilović, 2013: 77-83) Jedan od najvećih problema za američku zvaničnu politiku

bila je moguća upotreba termina "genocid" u opisivanju onoga što se zaista događalo u Bosni i Hercegovini. Kenney to objašnjava: "Unutar State Departmenta postojala je velika dvojba je li 'genocid' dobra riječ da se opiše situacija. Tu je zapravo riječ o pravnom problemu. Jer, ako je riječ o tako teškom zločinu, postoje mnoge obaveze koje Vlada mora poduzeti u takvim slučajevima. Ja sam smatrao da se situacija u Bosni treba adekvatno prezentirati, da bi se spriječilo daljnje stradanje nevinih ljudi. Nažalost, situacija se pogoršava." (Isto: 79) Kenney tvrdi da se pored politike nemiješanja zvanična politika SAD-a trudila da na svaki mogući način sakrije dokaze o genocidu koje su Amerikanci posjedovali. Kenney ističe: "Dvadeset četvrtog septembra (1992. godine, dodao autor) zatražile su Ujedinjene nacije da im se dostavi, u skladu s Rezolucijom 771 Savjeta bezbjednosti i Međunarodnom organizacijom za prava čovjeka, svaki materijal koji SAD posjeduje o grozotama i ratnim zločinima u Bosni. Američki izvještaj 'izlistao' je 31 akt nasilja. Unazad više od pet mjeseci američko poslanstvo u Beogradu slalo je najmanje jedan teleks dnevno o situaciji u Bosni. Svaki je izvještavao o srpskim zločinima i to cijeloj seriji slučajeva. To iznosi, najmanje, 500 slučajeva, koje State department nije prosljedio Ujedinjenim nacijama." (Kenney, 1996: 51-55)

Također je bitno spomenuti da je američki Kongres imao daleko pozitivniju ulogu od američke administracije. Kongresmeni i senatori kao što su Frank McClosky, Joe Biden, John McCain, Bob Dole i drugi su

¹³ O tome pogledati naprimjer i: ICTY, Komanda Drinskog korpusa, str. pov. br. 01/4-40, *Borbena izvještaj*, 21. januar 1993; ICTY, VRS, Komanda Ipb Bratunac, str. pov. br. 2-1942/24, *Dolazak i raspored jedinica Vojske Jugoslavije u svrhu podrške VRS*, 24. januar 1993; ICTY, Komanda Drinskog korpusa (Komandi Uzičkog korpusa: OG "Drina" preko OC 1. Armije), str. pov. broj: 03/5-57, *Saradnja sa Uzičkim korpusom u operaciji "PROBOJ"*, 25. januar 1993; AIIZ, inv.

br. 2-4630, Komanda Uzičkog korpusa, str. pov. br. 171-07/3, *Izvještaj o uspješima Uzičkog korpusa tokom napada na slobodne prostore Srebrenice*, 26. januar 1993, itd.

¹⁴ ICTY, *Zapisnik i magnetofonski snimak sa 40. sjednice Narodne skupštine Republike Srpske održane 10-11 maja 1994. godine u Brčkom*, 51.

¹⁵ http://www.hlc-rdc.org/images/stories/konferencije/regionalna_debata_genocid/transkript.pdf.

¹⁶ "Dan uoči Londonske konferencije svjetski su mediji kao jednu od ključnih vijesti objavili ostavku Georgea Kenneya, američkog diplomate koji je u State Departmentu bio zadužen za prostor bivše Jugoslavije. Obrazlažući svoj čin, Kenney je rekao da je vrh američke države namjerno zanemarivao jugoslavensku krizu, dok se njegovi kolege diplomati nisu htjeli zamjeriti šefovima svojim većim angažmanom oko tog pitanja znajući kakav je službeni stav". (Halilović, 2013: 77)

od samog početka agresije zagovarali ukidanje embarga i bombardovanje srpskih položaja. (Karčić, 2018)

Niz je pojedinaca koji se nisu ustručavali da javno, s važnih pozicija na kojima su radili, ukažu na značajnu ulogu zapadnog svijeta u nesprečavanju zločina koje su činile srpske snage. Jedan od takvih bio je i Louis Gentile, šef operacije UNHCR-a u Banjoj Luci, koji je izjavio: "Moralo bi se znati, i ostati zabilježeno za sva vremena, da takozvani lideri Zapadnog svijeta već godinu i po dana znaju šta se ovdje dešava. Oni dobijaju izvještaje jedan za drugim. Oni govore o kažnjavanju ratnih zločinaca, ali ne rade ništa da neprestane ratne zločine spriječe. Neka im Bog oprost, neka Bog oprost svima nama".¹⁷ Iako su tekstovi američkog novinara Roya Gutmana u *Newsdayu* o srpskim koncentracionim logorima i genocidu nad Bošnjacima, a zatim i izvještaji Tadeusza Mazowieckog, Helsinki Watcha, Ljekara bez granica, Amnesty Internationala i mnogih drugih pojedinaca i organizacija, ali i angažman Tilmana Zülcha i njegovih saradnika kroz Društvo za ugrožene narode, prenosili svijetu šta se zaista dešavalo u Bosni i Hercegovini, ozbiljna reakcija se konstantno odgađala.

Jedan od onih koji su prepoznali ciljeve rata protiv bosanskohercegovačkog društva i države je i Diego Enrique Arria. Arria je tokom 1992. godine bio i predsjednik Vijeća sigurnosti UN-a. Djelujući u okviru grupe "nesvrstanih članica" u Vijeću sigurnosti UN-a, kao jedan od autora Memoranduma ove grupe o situaciji u Republici Bosni i Hercegovini, Arria je tvrdio kako je već od aprila 1992. godine Srbija krenula u ostvarivanje velike Srbije na teritoriji bivše Jugoslavije. Izjavio je: "Stoga je jasno da ovo nije građanski rat, već međunarodni sukob, gdje je

jedna međunarodno priznata država izložena agresiji spolja". (*Genocid u kontinuitetu – svjedočenje ambasadora Arrie*, 2011, 5)

Tokom rata protiv bosanskohercegovačke države korišteni su različiti termini za karakterizaciju počinjenih zločina. Najvažnija je bilo izbjeći pominjanje genocida u bilo kojem kontekstu. Prema riječima bivšeg službenika američkog Ministarstva inostranih poslova zaduženog za Jugoslaviju kreatori više politike u Bushovoj i Clintonovoj administraciji nastojali su umekšati ocjene. Srpske ratne zločine nisu htjeli nazvati genocidom jer su se plašili da bi to moglo izazvati zahtjeve američke javosti za snažnijim djelovanjem SAD-a. (Cigar, 1998: 142)

Gregory Stanton naglašava da je termin "etničko čišćenje" izmišljen i korišten s razlogom nametanja ideje da su izvršioци genocida navodno imali namjeru izvršenja "samo" za "etničko čišćenje", ali ne i za genocid. (Stanton, 2004) Zamaskirana namjera prilikom upotrebe ovog termina nije slučajna. Pogotovo to biva jasno ako uđemo u etimološko značenje termina "čišćenje" koje je bez bilo kakve dileme pozitivno. Njime se podstiče eliminacija, uništenje prljavog, nečistog. Izraz "čišćenje" posebno je bio prisutan u njemačkoj rasističkoj misli i praksi. Norman M. Neimark ističe da u južnoslavenskim jezicima "čišćenje" ima isto značenje kao sovjetske "čistke" od "neprijatelja naroda" i da njemačka rasistička misao ima izraz koji koristi poljoprivrednu metaforu (Flürbereinigung) za označavanje "čišćenja" od elemenata koji su etnički strani njemačkom tlu. (Bruneteau, 2005: 132) U međunarodnim krugovima, odnosno u javnim govorima i aktima međunarodnih tijela, termin "etničko čišćenje" počeo se upotrebljavati prilikom opisivanja izvršenih zločina u periodu 1992-1995. na tlu

Bosne i Hercegovine. Tim terminom podrazumijevalo se, između ostalog, da se stanovništvo bezbjedno premješta, "humano preseljava", s jednih prostora, nesigurnih za njih, na druge prostore, sigurne za njih. William Schabas prepoznaje cilj tog djelovanja, te pravac u kome je išla upotreba tog termina. On kaže: "Izraz 'etničko čišćenje' počeo se pojavljivati u aktima međunarodnih tijela u augustu 1992. godine. Tog mjeseca, termin je bio korišten uvijek s navodnicima u rezolucijama Vijeća sigurnosti, Generalne skupštine, Komisije za ljudska prava i Ekonomsko-društvenog vijeća. Navodnici su odražavali pogled da je termin bio izumljen od samih počinioca, iako od 1994. godine Generalna skupština više ne koristi navodnike." (Schabas, 1996: 192)

Izbjegavanje upotrebe odgovarajućih pravnih termina za zločine srpskih snaga od vlada zapadnih zemalja, uz istovremeno nametanje korištenja značajno blažih termina, bilo je iz razloga sprečavanja značajnijih reakcija njihovih javnosti koje bi vršile pritisak na njih i međunarodne organizacije kojima su upravljale da se izvede vojna intervencija ili Bosni i Hercegovini omoguću njeno pravo na samoodbranu ukidanjem embarga na uvoz oružja. Iz javnih obraćanja predstavnika međunarodne zajednice, odnosno međunarodnih visokih vojnih ili političkih zvaničnika zapadnih zemalja i Rusije jasno se vidi da su upotrebom termina "etničko čišćenje" željeli umanjiti razmjere zločina, iako su mnogi od njih, zbog dužnosti koje su obnašali, bili u obavezi da svoje stavove baziraju na međunarodnom pravu. Izbjegavali su koristiti termin "genocid" i nakon rata kako bi se zaštitili od optužbi za njegovo blagovremeno nesprečavanje i opravdali svoje pogrešne, i za stanovništvo Bosne i Hercegovine štetne postupke.

¹⁷ Sličan komentar Gentilea citirao je Anthony Lewis u *New York Timesu* od 15. januara 1994. godine: "Lideri zapadnog svijeta primili su detaljan izvještaj o tome šta se ovdje događa. Neoprostivo je što su dopustili da se to događa mjesec za mjesecom." Isto tako, vidjeti *New*

York Times od 15. februara 1994. godine, stranicu s komentarima. Od ostalih zvaničnika UNHCR-a koji su se ograđivali od sistemskog zločina treba navesti Krisa Janowskog, Larryja Hollingswortha i José Maria Mendilucea. (Sells, 2002: 153, 258)

¹⁸ Naravno da je u okviru nauka, pogotovo

društvenih, poželjno da se na naučno utemeljenim činjenicama i iskustvu razmjenjuje mišljenje i diskutuje, te bi trebalo da je naučno utemeljeno kritičko promišljanje dobrodošlo, ali je isto tako bitno da se prepozna od koga i u koju svrhu se koriste određeni termini.

Činjenica je da su brojni domaći, regionalni i međunarodni politički predstavnici, ali i pojedinci, istraživači terminom “etničko čišćenje” željeli umanjiti razmjere zločina koji su se izvršavali u Bosni i Hercegovini.¹⁸

S prethodnim u vezi možemo zaključiti da međunarodni zvaničnici tokom velikosrpske i velikohrvatske agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu skoro pa potpuno izbacuju termin genocid iz svog javnog vokabulara, te ga smišljeno mijenjaju drugim terminima, prije svih terminom “etničko čišćenje”. Termin “etničko čišćenje” toliko je nametnut široj javnosti da je često u upotrebi i među predstavnicima naroda nad kojim je izvršen genocid, a koji uglavnom ne razumiju njegovu skrivenu suštinu. Opisivanje događaja u Bosni i Hercegovini, ili bilo kojoj drugoj zemlji, gdje su izvršeni zločini bilo kojim terminom nije problematično ukoliko onaj ko ih koristi nema cilj da istim izmijeni karakter rata, minimizira ili negira zločine i vrijeđa žrtve. “Etničko čišćenje” nije bilo posljedica rata, nego cilj genocidne namjere i djelovanja. Pokušaji prikazivanja prisilnog preseljavanja, odnosno progona, jedne nacionalne grupe s nekog prostora tokom agresije nije ništa drugo nego pokušaj stavljanja paravana na genocidnu radnju izdvajanjem jednog genocidnog akta iz sveukupnog procesa genocida.

5. Saučesništvo međunarodne zajednice i u posljednoj fazi genocida

Iako je u julu 1995. godine u i oko Srebrenice počinjen zločin u kojem je u nekoliko dana ubijeno preko osam hiljada Bošnjaka; zbog čega je

on nakon nekoliko godina pred međunarodnim sudovima okarakterisan kao zločin genocida za koji je jasno kazano da su njegovi izvršioци vojska i policija, odnosno institucije Republike Srpske; međunarodni zvaničnici nisu učinili ništa značajno kako bi promijenili nepravdu koju su nanijeli žrtvama u ‘Daytonu’. Mirovnim sporazumom krajem 1995. postignutim u američkoj vojnoj bazi u tom gradu samoproglašena Republika Srpska formirana 9. januara 1992. godine legalizirana je kao jedan od dva entiteta Bosne i Hercegovine.

U ovom dijelu rada ne možemo a da ne spomenemo i odnos dijela zapadnih sila prema utvrđivanju istine o agresiji Srbije i Crne Gore na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Za primjer ćemo uzeti skrivanje ključnih dokaza iz kojih se vidi uloga Srbije u ratu protiv Bosne i Hercegovine. Mislimo na dokumente Vrhovnog savjeta odbrane (VSO) SRJ. (Tromp, 2019: 236-240) U procesu protiv Slobodana Miloševića, koji je optužnicom terećen da su njegove snage, između ostalog, učestvovalе u zauzimanju sela i gradova širom Bosne i Hercegovine, te protjerivanju i zločinima nad nesrbima, glavna tužiteljica Haškog tribunala Carla del Ponte postigla je dogovor. Srbijanske vlasti bile su spremne predati “bilješke sa sjednice VSO samo ukoliko bi imali pravo da redigiraju sve dijelove koji bi mogli da predstavljaju rizik za ‘vitalne državne interese’”. Razlog za to je bio da se spriječi iznošenje u javnost dijelova dokumenata koje bi država BiH mogla iskoristiti u tužbi za genocid koju je BiH uložila protiv Srbije na Međunarodnom sudu

pravde još 1993.” (Isto: 237) Iako je tim Tužilaštva bio siguran u svoj uspjeh, kako navodi Tromp, međutim “suprotno pisanoj preporuci tužitelja Nicea, koji je bio zadužen za suđenje Miloševiću, glavna tužiteljica MKSJ Carla del Ponte je uputila pismo ministru vanjskih poslova Srbije Goranu Svilanoviću i pristala na zaštitu traženih dijelova dokumenata VSO.” (Isto) Time je praktično zaokruženo učešće međunarodnih zvaničnika u svim fazama genocida nad Bošnjacima. Očigledno su aktivno učešće uzeli u posljednjoj, fazi negiranja, skrivajući, skupa sa zvaničnim Beogradom, dokaze o njihovom aktivnom učešću u pripremi agresije, agresiji i počinjenim zločinima u Bosni i Hercegovini.

Zaključak

U Republici Bosni i Hercegovini u periodu 1992-1995. godine, a posebno u i oko Srebrenice jula 1995. godine, Organizacija UN-a “sahranila” je sve principe “zapadne demokratije.”

Naslanjajući se u radu na različite izvore koji obrađuju bitne odluke ili izjave međunarodnih organizacija i pojedinaca tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. godine, dokazujemo da su međunarodni zvaničnici učestvovali u svim fazama genocida nad Bošnjacima. Obradujući nekoliko značajnih tema, dokazujemo da su svjetske sile, koje su utjecale na donošenje bitnih odluka tokom devedesetih godina 20. stoljeća u Bosni i Hercegovini, odgovorne za nesprečavanje zločina i mogu se smatrati odgovornim za brojne počinjene zločine.

Izvori i literatura

Izvori:

Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu (AIIZ).
United Nations, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) – Sudski spisi.

Literatura:

Bandžović, Safet (2011). “Politički interesni realizam i dometi međunarodnog prava”, u: *zbornik radova Genocid u Bosni i Hercegovini – posljedice presude Međunarodnog suda pravde*, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.

Begić, Kasim (1997). *Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma (1991-1996)*, Sarajevo: Bosanska knjiga.
Begić, Mujo (2013). *U opsadi 1201 dan – Sigurna zona UN-a Bihać*, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.

- Boyle, F. A. (2005). *Bosanski narod optužuje za genocid: postupak pred Međunarodnim sudom pravde u predmetu Bosna i Hercegovina protiv Srbije radi sprečavanja i kažnjavanja zločina genocida*, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.
- Bruneteau, Bernard (2005). *Stoljeće genocida*, Zagreb: Politička kultura.
- Bryant, Lee (1993). *The Betrayal of Bosnia*, Centre for the Study of Democracy – University of Westminster.
- Čekić, Smail (2012). *Genocid i istina o genocidu u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.
- Čekić, Smail, Šestanović, Muhamed, Karović, Merisa i Mastalić-Košuta, Zilha (2010). *Zločini nad djecom Sarajeva u opsadi*, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.
- Cigar, Norman (2016). “Neuspjeh u sprečavanju genocida u Srebrenici: vojni utjecaj na politiku Sjedinjenih država” u Karčić, Hikmet (ur.) *Sjećanje na bosanski genocid: pravda, pamćenje i poricanje*, Sarajevo: Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka.
- Cigar, Norman (1998). *Genocid u Bosni: Politika “etničkog čišćenja”*, Sarajevo: Bosanski kulturni centar i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.
- Cohen, Philip (1996). *Srpski tajni rat: propaganda i manipulacija historijom*, Sarajevo: Ljiljan.
- De Zajaš, Alfred (1996). “Rat u bivšoj Jugoslaviji sa stanovišta međunarodnog prava”, u: *Etničko čišćenje – Genocid za Veliku Srbiju*, Sarajevo: VKBI, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, BKC.
- Donia, Robert (2012). *Iz Skupštine Republike Srpske 1991–1996* Sarajevo – Tuzla: University Press.
- Džananović, Muamer i Grabovica, Almir (2016). “Zločini u Žepi 1992–1995”, u: *Zbornik radova sa Međunarodne naučne konferencije održane 9–11. jula 2015 godine u Sarajevu, Tuzli i Srebrenici: Srebrenica 1995–2015: Evaluacija naslijeđa i dugoročnih posljedica genocida*, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.
- Džananović, Muamer (2020). “Dijete i porodica u genocidu – S posebnim osvrtom na genocid nad Bošnjacima u i oko Srebrenice jula 1995. godine”, u: *Monumenta Srebrenica, Istraživanja, dokumenti, svjedočenja – knjiga 9. – Srebrenica kroz minula stoljeća*, Tuzla – Srebrenica: JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa.
- Džananović, Muamer (2021). “Utjecaj genocida nad Bošnjacima na demografske promjene u Srebrenici i Bratuncu 1991–2021.”, u: *Monumenta Srebrenica, Istraživanja, dokumenti, svjedočenja – knjiga 9. – Srebrenica kroz minula stoljeća*, Tuzla – Srebrenica: JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa, Tuzla – Srebrenica, god. 10, br. 10.
- Džananović, Muamer (2011). *Zločini nad djecom u Goraždu tokom opsade 1992–1995*, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.
- Filipović, Muhamed (2011). “Odstupanje tvoraca ICTY-a u odnosu na nirnberške principe i praksu”, u: *Zbornik radova Genocid u Bosni i Hercegovini – posljedice presude Međunarodnog suda pravde*, Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.
- Genocid u kontinuitetu – svjedočenje ambasadora Arrie, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2011.
- Halilović, Safet (priredio), *Restitucija bosanske državnosti*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2013.
- Halperin, Sandra (2004). *War and Social Change in Modern Europe: The Great Transformation Revisited*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hartmann, Florence, *Mir i kazna – tajni ratovi međunarodne politike i pravosuđa*, dostupno na: <http://instituteforgenocide.org/en/wp-content/uploads/2012/01/florence-hartmann-mir-i-kazna.pdf>.
- Hoare, Marko Attila (2015). *Bosnia and Herzegovina – genocide, justice and denial*, Sarajevo: Center for Advanced Studies.
- Hodge, Carole (2007). *Velika Britanija i Balkan od 1991. do danas*, Zagreb: Detecta.
- Kaplan, Robert (2004). *Balkanski duhovi: putovanje kroz historiju*, Beograd: Dan Graf.
- Karčić, Hamza (2018). *Američki Kongres i rat u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.
- Karčić, Hikmet, “Strategija negiranje genocida: od Markala do Srebrenice” u: *Zbornik radova: Genocid nad Bošnjacima, Srebrenica 1995–2020: Uzroci, razmjere i posljedice*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava UNSA, UNSA, UNTZ, Institut za historiju UNSA, Sarajevo – Tuzla, 2021, 677–692.
- Kenney, Georg, “Većina to zna bolje – ostavka na položaj u Stejt departmentu”, u: *Etničko čišćenje – Genocid za Veliku Srbiju*, VKBI, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, BKC, Sarajevo, 1996.
- Matton, Sylvie, “Dokazi i sram, međunarodna odgovornost za genocid u Srebrenici”, u: *Zbornik radova sa Međunarodne naučne konferencije održane 9–11. jula 2015 godine u Sarajevu, Tuzli i Srebrenici: Srebrenica 1995–2015: Evaluacija naslijeđa i dugoročnih posljedica genocida*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2016.
- Rezolucije Vijeća sigurnosti UN o Bosni i Hercegovini* (1995). Sarajevo: Press centar ARBiH.
- Ronayne, Peter, *Never again? The United States and the prevention and punishment of genocide since the Holocaust*, Rowman&Littlefield Publisher, 2001.
- Schabas, A. William (1996). *Genocide in the international Law: The crimes of crimes*, Oakland: Cambridge University Press.
- Sells, A. Michael (2002). *Iznevjereni most, Religija i genocid u Bosni*, Sarajevo: ITD “Sedam”.
- Silber, Laura – Little, Allan (1996). *Smrt Jugoslavije*, Rijeka: Tiskara Rijeka.
- Simms, Brendan (2003). *Najsramniji trenutak Britanije i uništenje Bosne*, Sarajevo: Buybook.
- Šehić, Zijad (2013). *Eksperiment u svjetskoj laboratoriji Bosna, međunarodna diplomatija u vrijeme disolucije SFRJ i agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*, Sarajevo: Dobra knjiga.
- Tromp, Nevenka (2019). *Smrt u Hagu: Nezavršeno suđenje Slobodanu Miloševiću*, Sarajevo: University press – izdanje Magistrat Sarajevo.
- Zbornik radova sa Međunarodne naučne konferencije održane 9–11. jula 2015. godine u Sarajevu, Tuzli i Srebrenici:*

Srebrenica 1995-2015: Evaluacija naslijeđa i dugoročnih posljedica genocida, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2016.

Zülch, Tilman, "Etničko čišćenje" – Genocid za Veliku Srbiju (1996). Sarajevo: VKBI, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, BKC.

Web stranice:

<http://kliker.info/florence-hartmann-srebrenica-je-kolateralna-steta-dejtonskih-zakulisnih-pregovora/>.
<http://www.genocidewatch.org/aboutgenocde/12waystodenygenocide.html>.
<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/un-rusija-oborila-rezoliciju-o-srebrenici>.
http://www.hlrcd.org/images/stories/konferencije/regionalna_debata_genocid/transkript.pdf.

<http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Srbija-nije-kriva-za-genocid-u-BiH/6398>.
<http://www.radioljubuski.ba/svijet/item/21496-4-rujna-1993-francois-mitterand-volim-srbe-da-i-sto-hrvati-suti-koji-su-tlacili-700-000-srba.html>.
<http://www.youtube.com/watch?v=hB373oKqI3s>.
<https://iwpr.net/sr/global-voices/specijalno-istrazivanje-cena-pravde>.

الموجز

موقف المجتمع الدولي من الجرائم المرتكبة ضد المدنيين إبان العدوان على جمهورية البوسنة والهرسك 1992 - 1995

معمّر جناونوفيتش

إن القوى السياسية العسكرية العالمية التي كانت تتمتع بأكبر تأثير في اتخاذ القرارات المتعلقة بالأحداث في البوسنة والهرسك في تسعينيات القرن العشرين، حاولت بطرق متنوعة تأجيل التفكير بمنع وقوع العدوان والإبادة الجماعية، أو إيقافها. إن اختلاف دول المجموعة الأوربية (الاتحاد الأوربي) ومجلس الأمن في الأمم المتحدة في الآراء والمواقف السياسية، أظهر عدم الاستعداد لإيقاف ارتكاب الجرائم في البوسنة والهرسك، مما أدى إلى تهميش كافة مبادئ القانون الدولي.

لقد ركزنا في هذا المقال على عدة مواضيع، مستندين إلى مصادر مختلفة تتعلق بالقرارات أو التصريحات الصادرة عن الكيانات التي كان بمقدورها اتخاذ قرارات من شأنها تغيير مسار الحرب في البوسنة والهرسك في تسعينيات القرن الماضي. الموضوع المهم الأول هو تصريحات السياسات الأمريكية والبريطانية والفرنسية وغيرها في خطابها المعلن في تسعينيات القرن الماضي، مدعية بأنه "نزاع" لا ينبغي التدخل فيه. والموضوع التالي الذي لا يمكن إغفاله هو منع حق الدفاع عن النفس بالخطر الفروض على استيراد السلاح. إن القرارات المتعددة التي أصدرها مجلس الأمن لم تحقق أي تقدم بشأن أحوال السكان المدنيين في المدن المحاصرة، ومن المواضيع التي تطرقنا إليها: قرار إعلان المناطق الآمنة، ثم التجنب المتعمد لمصطلح الإبادة الجماعية في الخطاب المعلن بشكل خاص، لتبين مواقف السياسات الدولية تجاه الجرائم التي ارتكبت أمام "أعينهم". وبالاستناد إلى "مراحل الإبادة الجماعية" حسب رأي غريغوري ستانتون، نؤكد أن المجتمع الدولي قد شارك فعلياً في المرحلة الأخيرة، ألا وهي إنكار الإبادة الجماعية بحق البشانة.

إننا بهذا المقال سنأتي بالدليل على أن القوى العالمية التي كان بمقدورها إصدار قرارات حاسمة في تسعينيات القرن العشرين في البوسنة والهرسك، مسؤولة عن عدم منع الجرائم، كما يمكن اعتبارها مسؤولة عن ارتكاب الكثير من تلك الجرائم.

الكلمات الرئيسية: جمهورية البوسنة والهرسك، العدوان، الجرائم، الإبادة الجماعية، القوى السياسية العسكرية العالمية، حظر استيراد السلاح، المجموعة الأوربية (الاتحاد الأوربي)، قرارات مجلس الأمن، المناطق الآمنة تحت حماية الأمم المتحدة، وثائق مجلس الدفاع الأعلى في يوغوسلافيا، إنكار الإبادة الجماعية.

Summary

THE ATTITUDE OF THE INTERNATIONAL COMMUNITY TOWARDS THE CRIMES COMMITTED DURING THE AGGRESSION ON BOSNIA AND HERZEGOVINA 1992-1995.

Muamer Džananović

The world political and military powers which had the most significant role in shaping the events that were taking place by the end of the 20th century in Bosnia and Herzegovina, have delayed or avoided taking steps in preventing and, eventually ending the aggression and the genocide against peoples of Bosnia and Herzegovina. The member states of the EU and the United Nations Security Council with their differing political stands demonstrated a lack of will to end the war in Bosnia and Herzegovina thus marginalizing all the principles of International law. In this article, we focused on a number of topics in the light of various sources regarding the decisions or statements of decision-makers who had the power to change the course of the events that took place in the nineties of the 20th century in Bosnia and Herzegovina. The first topic of significance here is the interpretation in the public discourse of American, British, French, and others officials of the nature of the "conflict" that was taking place here and the reasons they quoted for not interfering therein. The next focal point is a detrimental decision taken by these powers to enforce an embargo on the imports of weapons by which the people of Bosnia and Herzegovina were denied their right to self-defence. A number of resolutions were brought by the UN Security Council, however, none of them made significant progress in the line of the protection of the civilians in the cities under siege. Here we particularly focused on the Resolution that declared safe zones. Deliberate evasion on the part of these world powers of the use of the term genocide in their public discourse is also a topic in this paper wherein we attempt to present their attitude towards crimes against humanity that literally took place right before their eyes. We here, on the bases of G. H. Stanton's "phases of genocide" make a claim that the international community took part in what was asserted by Stanton as "the last phase of genocide" - denial of the genocide committed against Bosniaks. In this article, we affirm that the world powers that influenced important decision-making in the nineties of the 20th century in Bosnia and Herzegovina are responsible for numerous crimes committed by failing to prevent the escalation of the war and crimes therein.

Keywords: Republic Bosnia and Herzegovina, aggression, crimes, genocide, world's political and military powers, the embargo on the imports of weapons, EU, resolutions of the UN Security Council, UN safe zones, Supreme Defence Council of Yugoslavia, denial of genocide